

Gustaw Morcinek (1891 – 1963)

Gustaw Morcinek właściwie Augustyn Morcinek urodził się 25 sierpnia 1891 r. w Karwinie (wówczas Austro-Węgry, obecnie w Czechach) w ubogiej rodzinie wozaka Józefa Morcinka. Był najmłodszym z czwórki rodzeństwa i został ochrzczonym imieniem Augustyn, chrztu udzielił ksiądz wikary Józef Körner w kościele parafialnym w Karwinie. W 1892 roku zginął ojciec Józef Morcinek i ciężar utrzymania rodziny spadł na matkę. Augustyn - po ukończeniu szkoły ludowej w Karwinie - rozpoczął pracę w kopalni w wieku 16 lat, co w porównaniu z rówieśnikami było późno. Gdy miał 19 lat, górnicy zebrali pieniądze na jego edukację, dzięki czemu mógł uczęszczać do nauczycielskiej szkoły ludowej w Białej, którą ukończył w 1914 roku. W czasie I wojny światowej został powołany do służby wojskowej w austrowęgierskim garnizonie w Cieszynie. Po wojnie, od 1919 roku pracował jako nauczyciel w Skoczowie, gdzie jedną z jego uczennic była powieściopisarka **Maria Wardasówna** (1907-1986), autorka m.in. "Maryśka ze Śląska" (1935) i cyklu powieściowego "Wyłom", ukazującego wieś na Śląsku Cieszyńskim na przełomie XIX i XX wieku. W Skoczowie znajduje się obecnie muzeum biograficzne Gustawa Morcinka.

W październiku 1918 jako Einjähriger Korporal Morcinek (jednoroczny kapral Morcinek) uczestniczył u schyłku Austro-Węgier w przewrocie polskiej Rady Narodowej na Śląsku Cieszyńskim, którego celem było przyłączenie całego Księstwa Cieszyńskiego do Polski. Sam Morcinek brał udział w przejmowaniu garnizonu Cieszyńskiego. M.in. to on przyjął 31 października 1918 fonogram z instrukcjami pułkownika Bolesława Roji z Polskiej Komendy Wojskowej w Krakowie. W okresie międzywojennym, działalność społeczno-polityczną Morcinka można określić jako antyniemiecką, niektórzy krytycy zarzucali mu wręcz krzewienie nienawiści do Niemców. Wtedy też (1918) zadebiutował artykułem Wspomnienia z przewrotu w listopadzie 1918 r. zamieszczonym w "Dzienniku Cieszyńskim". Z początkiem lat 20 Morcinek dalej publikował tam swoje artykuły, a także angażował się w redakcji Zarania Śląskiego (1920-1931). Jednakże swe najważniejsze utwory napisał na przełomie lat 20. i 30., zosta-

jąc jedynym znaczącym śląskim, polskojęzycznym, prozaikiem okresu międzywojennego. Wtedy to powstały takie dzieła jak: zbiór noweli "Serce za tamą" (1929), czy powieści "Wyrąbany chodnik" (1931-1932), "Narodziny serca" (1932) i "Łysek z pokładu Idy" (1933). M.in. za sprawą tych, poświęconych tematyce górniczej i śląskiej utworów, znalazł uznanie i trwałe miejsce w podręcznikach literatury, a **Zofia Kossak** nazwała go następcą **Orkana** i roztoczyła nad nim, w początkach jego kariery, opiekę literacką. Wdzięczny za pomoc Morcinek nazywał Kossak swoją "literacką matką chrzestną". Lata 1936-1939 spędził Morcinek za granicą, we Francji, Włoszech, Austrii, Niemczech i Danii.

Krótko przed wybuchem II wojny światowej wrócił do Polski, a 1 września 1939 wyjechał do Lwowa, skąd powrócił do Skoczowa na przełomie września i października. 6 października został aresztowany przez Gestapo i w latach 1939–1945 osadzony w hitlerowskich obozach koncentracyjnych kolejno w Skrochowicach, Sachsenhausen i Dachau. Powodem aresztowania, była przedwojenna działalność antyniemiecka. Zarzucano mu odczyty propagandowe dla Polaków w Westfalii, wykpiwanie niemieckiego kółka śpiewackiego ("gesengferajnu" od Gesangverein) w felietonie "Cyrk w miasteczku" oraz, że pies bohatera "Wyrąbanego chodnika" nazywał się Bismarck. Jak pisze ironicznie sam Morcinek: "Za tego psa między innymi odsiedziałem bez sądu blisko 6 lat w niemieckich obozach koncentracyjnych." Podczas pobytu w obozach proponowano mu podpisanie volkslisty w zamian za uwolnienie, Morcinek jednak odmówił.

W listopadzie 1946 wrócił do Polski, na Śląsk i osiedlił się w Katowicach. Wiąże się politycznie z PZPR, z katowickim mandatem poselskim do Sejmu PRL 1. kadencji (1952-1956). W owym czasie doświadczył aktywnego poparcia nowych władz, które stworzyły mu bardzo dogodne warunki do pracy, mimo tego, jego powojenna twórczość nie osiągnęła już takiego uznania, jak jego przedwojenne utwory. Po śmierci Stalina (1953) Morcinek wysuwa propozycję zmiany nazwy Katowic na Stalinogród, podsunętą mu przez Bieruta. Propozycja ta spotkała się z dezaprobatą ludności Katowic i brakiem zrozumienia, dla wcześniej bardzo lubianego i cieszącego się dużym szacunkiem na Śląsku pisarza.

Morcinek łączył w swych utworach autentyzm obserwacji z liryzmem i humorem. Oprócz "poważnych" tematów społecznych, pojawiają się w jego twórczości również powieści dla dzieci i młodzieży, powieści historyczne (np. "Ondraszek") oraz baśnie, nawiązujące do śląskich "bajania" ludowych. Innym bardzo charakterystycznym dla jego postaci elementem jest rozbudowana epistolografia, czasem zdarzało mu się pisać do dwudziestu listów dziennie. Morcinek otrzymał za swą twórczość wiele odznaczeń i nagród literackich, a liczne jego książki przetłumaczono na języki obce i wydano za granicą.

Gustaw Morcinek zmarł na białaczkę 20 grudnia 1963 w Krakowie i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym w Cieszynie.

pomnik: Skoczów (spiżowy pomnik z 1987 roku, zaprojektowany przez warszawskiego artystę **prof. Jana Kucza**. Postawiony w parku pomiędzy ulicami Mickiewicza i Objazdową),
muzeum: Skoczów,
grób: Cieszyn,